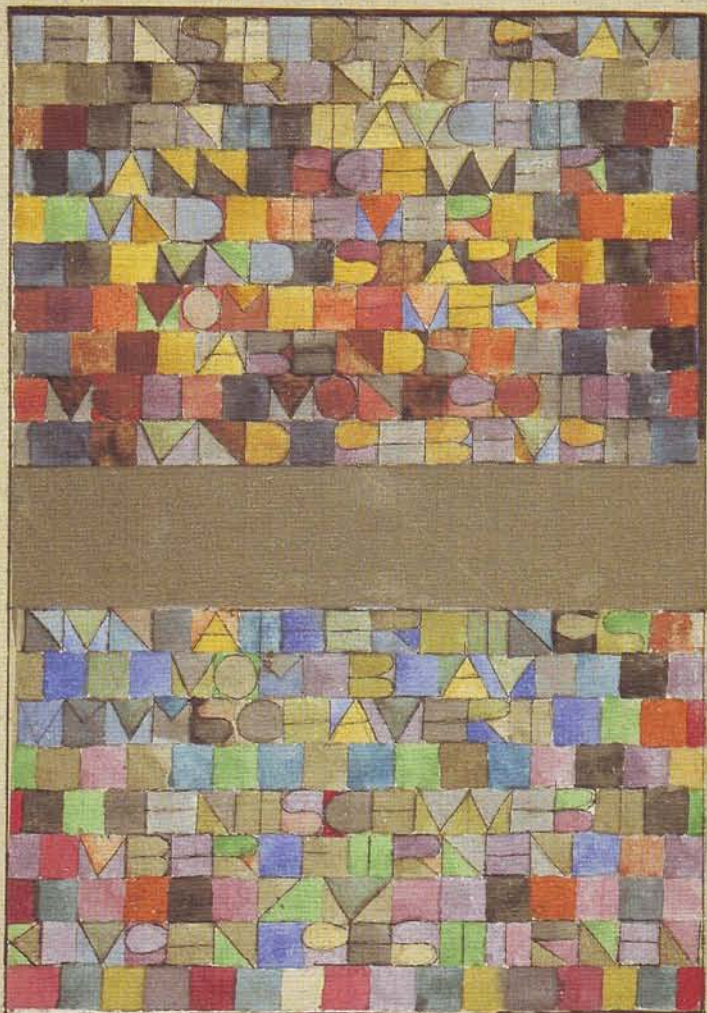

1978
Zeit dem Grau der Nacht entleuchtet / Dem Schwer und leucht / und starr vom Feuer /
Abends voll von Gott und gebengt / Aus überhings von blau im schauert / entschickt
über Füssen / zu Klagen gestirmt.

1978 17

Klee

EST I

GRUNNLAGSPROBLEMER
I ESTETISK FORSKNING

Norges allmennvitenskapelige forskningsråd

Innhold

	<i>Side</i>
Forord	5
Kjell S. Johannessen: Grunnlagsproblemer og vitenskapssyn i de estetiske disipliner	7
Siri Meyer: Vitenskapshistoriens plass i kunsthistoriefaget	17
Magne Malmanger: Historisk sannhet — estetisk gyldighet	25
Arnfinn Bø-Rygg: Det postmoderne som fikserbilde — om begrepsdannelse, epokebevissthet og estetisk erfaring	33
Birgit Cold: Om arkitektur og kvalitet — ikke den teknisk, funksjonelle, målbare kvaliteten, men den opplevde estetiske	41
Jan Michl: Form følger HVA!? Formgiverens funksjonsbegrep som et <i>carte blanche</i>	55
Arne Melberg: Poetik och estetikk	63
Atle Kittang: Estetik og poetikk: Supplerande kommentarar	71
Tor Bastiansen Trolie: Grunnlagsproblemer i teatervitenskap	81
Peter Larsen: Med og mod strømmen Billedmedier og æstetisk erfaring	93
Ståle Wikshåland: Overlever musikken snakket vårt om den? Om interpretasjon, diskurs og historie i musikkvitenskapen	105
Tore Nordenstam: Grunnlagsproblemer i estetisk forskning — oppsummering, perspektiver, innledning til debatt	117
Program for seminaret	123
Deltakerliste	124

Tore Nordenstam:

Grunnlagsproblemer i estetisk forskning – oppsummering, perspektiver, innledning til debatt

Jeg er blitt bedt om å fremføre en improvisasjon. Jeg har nemlig fått i oppdrag å prøve å sammenfatte de foregående tre dages innlegg og diskusjoner under den respektinngytende tittel «Oppsummering, perspektiver, innledning til debatt». Det jeg vil gjøre er da å peke på noen momenter som jeg synes er viktige når det gjelder det til nå temmelig lite utforskede området grunnlagsproblemer i estetisk forskning.

La meg begynne med å formulere en erfaring som jeg har gjort her og som jeg tror alle har gjort i løpet av de siste dagene, nemlig at det går an å snakke over de eksisterende faggrensene. Det betyr ikke nødvendigvis at det fins noe sånt som estetiske konstanter. Men det betyr at det fins slektskap, likheter, affiniteter mellom de forskjellige estetiske fagene. Det tror jeg er en nyttig erfaring som en kan gjøre i en tverrfaglig forsamling som denne.

Samtidig er det klart at det ikke er helt klart hva grunnlagsproblemer er for noe. «Grunnlagsproblemer i estetisk forskning» er temaet. Hva «estetisk forskning» innebærer er klart, tror jeg, i den forstand at man kan peke på institusjoner hvor det bedrives estetisk forskning. Når en vil definere begreper av typen 'estetisk forskning', mener jeg at utpekning er den beste metoden. Man bør ikke prøve å angi tingenes vesen. Man bør ikke komme med definisjoner i form av korte karakteristikker. Man bør ikke begynne med å prøve å angi nødvendige og tilstrekkelige vilkår som må være oppfylt for at noe med rette skal kunne kalles «estetisk forskning». For det er ikke sikkert at det fins et velavgrenset sett av slike betingelser, like lite som det er sikkert at den estetiske forskning har noe vesen som kan avdekkes ved tankemessige bestrebelsler eller at det som er viktig på dette området lar seg oppsummere i form av en kraftfull sentens. Man bør i stedet peke på aktiviteter som er estetisk forskning, aktiviteter som foregår rundt om i landet og i utlandet på institutter for litteraturvitenskap og litteraturhistorie, kunstvitenskap og kunsthistorie, teatervitenskap og teaterhistorie, på institutter for musikkforskning og arkitekturforskning og lignende. På den måten kan man avgrense en kjerne av aktiviteter som utvilsomt er estetisk forskning. Utenfor kjernen av klare tilfeller ligger et lag av mer uklare tilfeller. Aktivitetene på design-høyskolene hører kanskje hjemme i denne litt uklare sonen, slik som situasjonen er i dag. Og utenfor gråsonen av mer eller mindre uklare tilfeller ligger alt det som helt og klart faller utenfor området estetisk forskning, det vil si storparten av forskningens verden.

At det eksisterer uklare tilfeller, er i og for seg ingen ulempe. Det er bare å konstatere at slik er det. Der er en kjerne av tydelige tilfeller som klart faller innenfor området for estetisk forskning. Der er en kjerne av tydelige tilfeller som klart faller utenfor det angjeldende området. Og så er der en uklar sone. Og slik må det være. Hva en skal gjøre med de uklare tilfellene, er opp til oss som sitter her og andre interesserte.

For dem som ikke allerede kjenner dette området, kunne en gå videre med å anføre en rekke representative eksempler på personer, prosjekter, avhandlinger, bøker og artikler. Det er imidlertid ikke nødvendig i denne forsamling.

Men det ville være feilaktig å fremstille avgrensningen av området for estetisk forskning som uproblematisk. Også bortsett fra gråsonetilfellene, er der rom for diskusjoner og uenighet angående avgrensningen av selve området for estetisk forskning. *Avgrensningen av forskningsområdet* er derfor det første grunnlagsproblemet i estetisk forskning som jeg vil løfte frem her og nå.

Hvordan forskningsobjektet skal avgrenses er et tema som er dukket opp gang på gang i diskusjonene de siste dagene. Skal en for eksempel konsentrere seg om det som er estetisk verdifullt, som Magne Malmanger foreslo i sitt innlegg, eller skal en ta med andre ting? Og er begrunnelsen for å ta med andre ting bare at det bidrar til å kaste lys over det som er estetisk verdifullt? Her kan en tenke seg forskjellige strategier. Det er mulig at man vil kunne oppnå enighet om at der er plass for forskjellige strategier og at en slik pluralisme er ønskelig, dersom man fortsetter med jevnførende analyser av forskjellige tradisjoner og tilnæringsmåter på det estetiske området. Det kan tenkes at man vil kunne oppnå enighet f.eks. om at tradisjonell kunsthistorie er en tilnæringsmåte, massekommunikasjonsforskning en annen tilnæringsmåte som bygger på andre kriterier i avgrensningen av selve studieobjektet. I forlengelsen av kartleggingen av det estetiske forskningsområdets grenser ligger oppgaver som gjelder de *kriterier* som til nå er blitt brukt for å trekke opp grensene. Vi fører dette opp som den andre oppgaven på vår liste over grunnlagsproblemer i estetisk forskning: *kritisk gransking av de eksisterende avgrensningskriteriene og refleksjon over alternative muligheter på dette punkt.*

Jeg tror det ville være uheldig å avgrense området estetisk forskning som studiet av estetiske objekter. Det ville innebære en unødvendig og uheldig innsnevring allerede i utgangspunktet. Det er klart at estetiske objekter spiller en viktig rolle på flere områder. Men estetiske objekter inngår alltid i kulturelle og sosiale sammenhenger, som vi kan referere til som *estetiske praksiser* og deres sosiale rom, det vil si alle de omgivende praksiser som de estetiske praksisene er flettet inn i (utdanningspraksiser, religiøse praksiser, økonomiske praksiser og så videre).

Og snakker en om estetiske praksiser, så bruker en et begrep som er vidt nok til å dekke både resepsjonsetetikk og produksjonsetetikk. Estetiske praksiser, med de objekter og prosesser som inngår i praksisene, er selvfølgelig innskrevne i sosiale og kulturelle rom og dermed relatert til en rekke omgivende praksiser. Hvordan forskjellige estetiske praksiser er relatert til sine omgivelser, hvordan de er innskrevne i sosiale rom, er igjen et motiv som er dukket opp flere ganger i diskusjonene de siste dagene. *Forholdet mellom estetiske objekter og prosesser og deres omgivelser* er et tema som en bør fortsette å drøfte, kartlegge og analysere. Jeg setter det opp som det tredje problemkomplekset i listen på grunnlagsproblemer i estetisk forskning.

En kunne kanskje tenke seg noen som mener at estetiske objekter og prosesser bare har ytre forbindelser med sine omgivelser, det vil si kausalforbindelser, årsaksrelasjoner. Da ville en få en grei arbeidsdeling mellom humanister og samfunnsvitere på det estetiske området. Humanistene beskjeftiger seg med objektene og prosessene (f.eks. litterære verk, kunstverk og teaterforestillinger), og samfunnsviterne under søker deretter hvordan disse objektene, som allerede er konstituert som estetiske objekter (henholdsvis prosesser), forholder seg til omgivelsene (litteratursosiologi, kunstsosiologi og så videre). Det tror jeg ville være helt galt. Jeg tror vi vil kunne oppnå enighet (dersom denne enigheten ikke allerede foreligger) om at estetiske objekter (og tilsvarende for estetiske prosesser og hendelser) tilhører en kategori av foretelser som er slik at de ikke kan identifiseres løst fra de omgivende kontekstene. De er hva de er i kraft av sin plass i bestemte kontekster. Det innebærer at der er internale forbindelser mellom estetiske objekter, prosesser, hendelser, og deler av omgivelsene, slik at en ikke kan oppfatte objektet som det bestemte objektet det er uten å ha plassert det i en bestemt meningsgivende sammenheng.

Spørsmål som «Hva er et estetisk objekt?» og «Hva innebærer det at noe er et kulturelt objekt?» fører altså over i meningsteori, refleksjon over de betingelser som må være til stede for at vi skal kunne snakke om estetiske objekter (prosesser etc.). Vi kan sette dette opp som det fjerde punktet på vår liste med grunnlagsproblemer i estetisk forskning: *analyser av meningsdannelsens vilkår på det estetiske området.* I tilknytning til dette kan vi også ta med

vilkårene for å oppfatte og formidle meningsinnhold på det estetiske området. For å knytte an til tradisjonell filosofisk terminologi, kunne en her snakke om de konstitutive vilkårene for estetiske fenomener, de mulighetsbetingelser som nødvendigvis må være oppfylt for at estetiske objekter og prosesser skal kunne komme til stand og videreføres.

Ytterligere et problemområde som er dukket opp en del ganger har å gjøre med *estetiske konstanter*. Fins det noe slikt? Dette blir da ytterligere et punkt på vår liste. For å håndtere denne problematikken på en tilfredsstillende måte må en gå veien gjennom refleksjon over meningsproduksjonens vilkår, refleksjon over hva det innebærer å ha et begrep om estetiske objekter o.l. Ser en på den tilgjengelige litteraturen på det meningsteoretiske området, kan en også få alternativ til den tradisjonelle måten å håndtere problemene om estetiske konstanter på. Den tradisjonelle måten å håndtere dette på har vært å se etter felles egenskaper hos alle de tingene som en interesserer seg for. Men det kan tenkes at konstantene på dette området har en annen karakter. De kunne ha samme karakter som det som binder medlemmene av en familie sammen: et nettverk av likheter og affiniteter, uten at det derfor finnes noen egenskaper som er felles for alle medlemmene av familien. I utgangspunktet, vil jeg foreslå, bør en holde det åpent om de estetiske konstantene har en slik familiekarakter eller om det dreier seg om sterkere likheter (f.eks. de nødvendige og tilstrekkelige betingelser som tradisjonell meningsteori har konsentrert seg om).

Dette ville også kunne føre til en ny måte å behandle problemet med *verdier* og *relativisme* på. Det er også et tema som er dukket opp i de foregående drøftingene. Fins det absolutte verdier på det estetiske området? Er det mulig å fremsette *objektivt gyldige utsagn om estetisk kvalitet*? Tradisjonelt har man operert med et skille mellom subjektive og objektive utsagn. Utsagn om smak og behag, om personlige preferenser, er typeeksempler på det en har ment med subjektive utsagn. Vitenskapelige utsagn, særlig på de matematiserte naturvitenskapenes område, er standardeksemplet på objektive utsagn. Går vi til nyere meningsteori, finner vi et interessant alternativ, nemlig kategorien intersubjektivt gyldige utsagn. Det er mulig at en kan oppnå intersubjektiv enighet om estetisk kvalitet under visse betingelser. Det kan selvfølgelig innvendes at dette er akkurat det en mener når en snakker om objektivitet på det estetiske området, men da vil jeg legge til for egen del at det dreier seg om en temmelig vesentlig presisering av begrepet om objektivitet, en presisering som kan åpne for en bedre behandling av objektivitetsproblematikken på det estetiske området.

Vi kan forestille oss det som nå er blitt sagt som et bygg i tre etasjer. På grunnplanet fins det estetiske feltet, med alle de objekter, prosesser og begivenheter som er de estetiske disiplinens forskningsobjekt, kort sagt: de estetiske praksisene med sine tilhørende sosiale rom. I neste etasje fins den estetiske forskningen som har den underliggende etasjen som sitt studieobjekt. Grunnlagsproblemene i estetisk forskning kan da plasseres i den tredje etasjen i det estetiske bygget. Det dreier seg her om refleksjon over det som skjer i estetisk forskning; refleksjon over forutsetningene for denne type forskning; refleksjon over sammenhengene mellom de to underliggende etasjene; forsøk på å avdekke ellers utematiserte forutsetninger for forskjellige varianter av estetisk forskning innenfor forskjellige tradisjoner, innbefattet sammenlignende analyser av forskjellige estetiske forskningsstradisjoner og deres studieobjekt.

Selve metaforen «grunnlag» som inngår i begrepet om grunnlagsproblemer i estetisk forskning passer i og for seg ikke med det foreslåtte bildet av det estetisk bygg. Men jeg vil nødvendig bli bundet av de eksisterende metaforene. Forestillingen om et solid grunnlag for de eksisterende vitenskapene har også sin historie. Tenk på den empiristiske tradisjonens vitenskapsfilosofi med dets forestillinger om «det gitte» som grunnfjellet som all annen kunnskap må bygge på ! For å bryte med dette bildet kunne vi i stedet snakke om vitenskapenes loftsproblemer, noe som det foreslåtte monumentet i tre etasjer jo inviterer til.

Veien opp til loftet heter i dette tilfellet bevisstgjøring, artikulasjon, verbalisering eller kanskje det beste uttrykket ville være *synliggjøring*. Som i all annen forskning er det mye

som ikke blir sagt i estetisk forskning, og mye som ikke kan bli sagt, men som må vises. En kan normalt ikke bli en god forsker per korrespondanse. Dette peker på at der er mye som formidles i personlig omgang mellom mennesker, der er mye som ikke blir sagt direkte, der er mye som sitter i veggene (og andre steder). Store deler av det som skjer i forskning tilhører det uartikulertes område. Å synliggjøre deler av dette vanligvis ikke synlige område ser jeg som en vesentlig oppgave for vitenskapsfilosofien.

Synliggjøring er et nødvendig skritt på veien mot de vitenskapsfilosofiske oppgaver som har å gjøre med *kritiske analyser og gyldighetsprøving* av de eksisterende begrepene, teoriene, metodene og så videre på de forskjellige vitenskapelige felt. I tillegg til synliggjøring av de eksisterende stilltiende forutsetningene for den estetiske forskning fører jeg derfor også opp kritiske analyser og gyldighetsprøving som sentrale oppgaver for det videre arbeid med grunnlagsproblemene i den estetiske forskning. (Ståle Wikshålands kritikk av rekonstruktivismen på musikkforskningens område er et briljant eksempel på én måte å bedrive sådan kritikk; Kjell S. Johannessens analyser av forutsetningene for E.H. Gombrichs kunsthistoriske virksomhet illustrerer en helt annen vitenskapsfilosofisk stil, for nå bare å nevne to aktuelle eksempler her hjemmefra.)

Filosofisk estetikk hører også hjemme oppe på loftet i det estetiske bygg. Store deler av den filosofiske estetikk er nettopp refleksjon over grunnlagsproblemer i estetisk forskning. I den filosofisk-estetiske tradisjonen kan man i det minste finne utkast til en vitenskapsteori for de estetiske disiplinene. Holdepunktene er til stede, langt på vei, men bruken av holdepunktene bestemmes både av de føringer som er innebygget i de forskjellige filosofiske prosjekt og av interessen for klargjøring av det estetiske forskningsfeltet som sådan. (Som typeeksempel på slike innebyggede føringer i filosofisk-estetiske prosjekt kan vi nevne Immanuel Kants behandling av det skjønne og det sublime innenfor rammen av hans systematiske filosofi, med forestillingen om det skjønne som formidlende instans mellom vitenskap og moral, og så videre.)

Med «vitenskapsteori» kan en mene mange forskjellige ting. Jeg tenker her spesielt på *vitenskapsfilosofi* og *vitenskapshistorie*, som etter min erfaring best bedrives i kombinasjon med hverandre. Særlig når det gjelder de humanistiske fag, fremstår en historisk innfallsvinkel som vesentlig for givende arbeid av vitenskapsfilosofisk slag, men sannsynligvis gjelder dette også helt generelt. Vitenskapsfilosofien bør i det minste for humanioras vedkommende helst ikke bedrives ahistorisk. Jeg er overbevist om at det ville være velgjørende for det videre arbeid med de estetiske disiplinenes grunnlagsproblem om det historiske perspektiv blir innarbeidet i selve utgangspunktet for det fortsatte arbeid.

I punktet meningsproduksjon på vår liste over grunnlagsproblemer i estetisk forskning ligger det historiske perspektiv like under overflaten, og det samme gjelder for punktet estetiske praksiser. Her dreier det seg om handlinger og forløp. De resultater i form av vedvarende objekt som handlingene og forløpene eventuelt fører til, kan forstås i lys av de prosesser som fører frem til dem. Det omvendte er også tilfelle: estetiske praksiser kan rekonstrueres ikke minst på grunnlag av de levninger i form av objekt som de har etterlatt seg. Samspillet mellom produktforståelse og prosessforståelse på det estetiske området er med andre ord et eksempel på en hermeneutisk, dialektisk prosess (en hermeneutisk sirkel, eller spiral om man vil variere billedbruken litt). Jeg tror at det holder med disse antydningene om det historiske perspektivs legitimitet og nødvendighet i nåværende sammenheng. Å forfølge dette tema ytterligere i denne forsamling av humanistiske forskere ville være bortkastet tid. Dørene er allerede åpne.

La meg i stedet avslutte med noen bemerkninger om et annet tema som ikke har stått i forgrunnen i diskusjonene og innleggene i denne første runde, men som har ligget like under overflaten hele tiden. Jeg tenker på temaet *forklaring og forståelse på det estetiske området*. Den vitenskapsfilosofiske litteraturen omkring forklaring og forståelse kjennetegnes langt

på vei av en temmelig ensidig befatning med materiale som er hentet fra naturvitenskapenes område, særlig de matematiserte naturvitenskapelige disiplinene (klassisk mekanikk, relativitetsteori etc.). Særlig gjelder dette den vitenskapsfilosofiske tradisjon som har vært den dominerende i vår del av verden de siste desenniene: den logiske empirismens vitenskapsfilosofi og dets arvtakere i nåtidens analytiske filosofi. Litteraturen omkring vitenskapelige forklaringer har vært fullstendig dominert av noen få modeller (den deduktivt-nomologiske forklaringsmodellen i første hand, senere også hensiktsforklaringsmodellen eller den teleologiske forklaringsmodellen). Men en sammenligning mellom de eksisterende modellene og det som faktisk regnes som akseptable forklaringer på forskjellige vitenskapelige områder vil kunne påvise en ganske stor avstand mellom teoretikernes utsagn og de eksisterende forklarings- og forståelsespraksisene. Dette er min egen erfaring fra arbeid med områder som kunst- og litteraturforståelse.

Her åpner seg et vidt felt for videre arbeid med eksempler hentet fra de forskjellige estetiske forskningsområdene. Er det f.eks. viktig for forståelsen av Rolf Jacobsens usedvanlig skjønne «Epistel» fra samlingen *Fjerntog* å få rede på at forfatteren nylig hadde konvertert til katolisismen? På hvilken måte bidrar dette til å forklare diktet? Rolf Jacobsen refererer til «verdensrum av tro bak rosens lys», noe som åpner veien til katolsk teologi og ikonografi, men som selvfølgelig også kan leses på mange andre måter. Videre arbeid med *eksempler* hentet fra forskjellige estetiske områder fremstår for meg som noe som bør prioriteres høyt i det fortsatte arbeid med grunnlagsproblemene i estetisk forskning.

De dominerende forklaringsmodellene i den eksisterende vitenskapsteoretiske litteraturen passer imidlertid særdeles dårlig for humanvitenskapelig materiale av det slag som kan illustreres med litterære verk og billedkunst. Her foreligger det et behov for nært samarbeid mellom vitenskapsfilosofier og fagfolk fra de forskjellige humanistiske disipliner.

I det hele tatt tror jeg at grunnlagsproblematikken er et område som best behandles i *samarbeid mellom filosofer og fagspesialister innenfor de estetiske disiplinene*. Det tar tid å opparbeide den kompetanse som kreves for å kunne styre mellom alle skjærene både på det vitenskapsfilosofiske området og på de forskjellige estetiske forskningsområdene, for det første, og det er også påkrevet med nybruddsarbeid på dette området, siden de eksisterende modellene og tilnæringsmåtene langt på vei er skåret over lester hentet fra helt andre erfaringsområder enn det estetiske.

Dette understreker behovet av en bestemt fremgangsmåte i det videre arbeid med grunnlagsproblemene i estetisk forskning. Det vil være fruktbart å bedrive *sammenlignende* studier, komparativ estetikk. Erfaringen at det går an å snakke over faggrensene peker på at det fins likheter og slektskap mellom de forskjellige estetiske forskningstradisjonene med sine temmelig forskjellige studieobjekt. Jeg ville tro at det kunne være klagjørende også for enkeltdisiplinene å kunne jevnføre sine egne problemformuleringer, innfallsvinkler, begrepsdannelser, metoder og resultater med lignende foretelser på tilstøtende områder. Det har vært tilløp til diskusjoner av dette slag her, f.eks. spørsmålet om arkitekturens studieobjekt skiller seg fra musikkens studieobjekt og andre typer av estetiske studieobjekt.

Sammenlignende studier vil også være en nødvendighet for å kunne synliggjøre det som kan betraktes som selve kjernen i alt som har med estetikk å gjøre, nemlig *den estetiske erfaring*. Jeg fører dette opp som mitt siste punkt på listen over grunnlagsproblemer i estetisk forskning: refleksjon over den estetiske erfarings natur; analyser av likheter og forskjeller mellom de ulike varianter av estetisk erfaring på kunstens ulike områder og også utenfor kunstens område (det som tradisjonelt kalles for «det naturskjønne»); studier av kompetanseoppbyggingen på de forskjellige områdene; og jevnførende analyser av den resulterende estetiske erfarings karakter på det litterære området, på det musikalske området, på teatrets og arkitekturens områder og så videre.

Sammenfatning

Og dermed er det på tide å prøve å sammenfatte vår raske lille oversikt over grunnlagsproblemer i estetisk forskning. Jeg velger å gjøre det i form av en skisse over det antydte estetiske bygg i tre etasjer:

GRUNNLAGSPROBLEMER I ESTETISK FORSKNING:

(a) synliggjøring,
(b) klargjøring,
(c) gyldighetsprøving,	} av {	(1) <i>avgrensningen</i> av det estetiske estetiske felt;(2) de <i>kriterier</i> som brukes for å avgrense det estetiske felt;(3) begrepene '<i>estetisk praksis</i>'; '<i>estetisk objekt</i>'; '<i>estetisk egenskap</i>' o.l. (innbefattet forholdet mellom estetiske praksiser etc. og deres omgivelser);(4) <i>meningsdannelsens vilkår</i> på det estetiske området;(5) eventuelle <i>estetiske konstanter</i>;(6) <i>objektivitets-</i> og <i>relativisme-</i>problematikken;(7) <i>forklaring og forståelse</i> på det estetiske området;(8) <i>den estetiske erfarings natur</i>

DEN ESTETISKE FORSKNING:

summen av avsluttede og pågående forskningsprosjekt på områder som litteraturvitenskap, teaterhistorie, kunsthistorie, arkitekturforskning, filosofisk estetikk og lignende.

DET ESTETISKE FELT:

estetiske praksiser (estetiske objekt, hendelser og prosesser med alle de handlings- og erfaringsmåter som er knyttet til dem)